

Oikeusministeriö
Lausuntopalvelu.fi

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanotyöryhmän (TATTI) mietinnöstä ja työryhmän ehdotuksesta hallituksen esitykseksi uudeksi tietosuojalaksi

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Yhtenä tietosuoja-asetuksen tavoitteena on ollut parantaa lasten suojaa henkilötietojen käsittelyssä. Lasten oikeudet korostuvat tietosuoja-asetuksessa paitsi 8 artiklassa (**Tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvään lapsen suostumukseen sovellettavat ehdot**) lisäksi useassa tietosuoja-asetuksen johdanto-osan kohdassa sekä muissa artikloissa. Tietosuoja-asetuksen mukaisesti ”erityisesti lasten henkilötietoja on pyrittävä suojaamaan, koska he eivät välttämättä ole kovin hyvin perillä henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä riskeistä, seurauksista, asianomaisista suojoimista tai omista oikeuksistaan” (johdanto 38 kohta). **Esimerkiksi kaikessa lapsiin kohdistuvaa tietojenkäsittelyä koskevassa tiedotuksessa ja viestinnässä on käytettävä niin selkeää ja yksinkertaista kieltä, että lapsen on helppo ymmärtää sitä** (johdanto-osan perustelukappale 58; myös 12 artikla ja 40 artikla). **Lapsiin kohdistuvaa profilointi on kielletty** (johdanto 38 ja 71 kohta; 4(4) artikla). Lisäksi lapset hyötyvät tietosuoja-asetuksen selkeämmästä **oikeudesta tulla unohdetuksi** (17 artikla ”Oikeus tietojen poistamiseen”; johdannon 65 kohta).

LSKL näkee ongelmana, että vaikka tietosuoja-asetus ja tietosuojalaki liittyvät hyvin oleellisesti lasten oikeuksiin, kokonaisvaltaista viitekehystä ja toimintastrategiaa lapsen oikeuksiin liittyen ei ole uudistuksen yhteydessä pohdittu. Näin on tehty esimerkiksi Ruotsin komiteamietinnössä Ny dataskyddslag Kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning (SOU 2017:39). **LSKL pitää tärkeänä, että myös muut asiat kuin ikärajan asettamiseen liittyvät kysymykset nousevat keskusteluun ja uudistuksen yhteydessä luodaan lapsen oikeuksiin perustuva toimintasuunnitelma velvoitteiden toteuttamiseksi.** Ikärajan asettamiseen vaikuttavat muun muassa, miten selkeää tietoa palveluista ja niiden ehdoista lapsille tarjotaan, millaista neuvontaa lapset saavat, miten valvonta toimii sekä lapsille ja vanhemmille sekä lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille tarjottu mediakasvatus.

Ikärajan tulisi olla 13 vuotta

Tietosuoja-asetus rajoittaa lasten henkilötietojen käsittelyä ilman huoltajien suostumusta (tietosuoja-asetus 8 artikla). Se, mihin asetetaan ikäraja, joka määrittää, milloin alaikäinen voi käyttää esimerkiksi sosiaalisen median palveluja ilman huoltajien lupaa, on ollut työryhmän valmisteluprosessissa keskeinen kysymys. Työryhmä on pitänyt mahdollisena sekä 13 että 15 vuoden ikärajan asettamista (tietosuojalakiehdotus 4 §). Asetuksen 8 artikla koskee vain sitä toimintaa, jonka henkilötietojen käsittelyn oikeusperustana on suostumus. Tietosuoja-asetuksen mukaan *vanhempainvastuunkantajan suostumuksen ei olisi oltava tarpeen tarjottaessa ennalta ehkäiseviä palveluja tai neuvontapalveluja suoraan lapselle* (johdanto 38 kohta). Ministeriön jatkotyöskentelyssä tulee tarkentaa, mitä näillä palveluilla tarkoitetaan.

LSKL pitää ongelmallisena sitä, että mietinnöstä puuttuu perusteellinen lapsi- ja perhevaikutusten arviointi: mitä erilaisia vaikutuksia lasten ja huoltajien asemaan on ikärajan asettamisella joko 13 tai 15 vuoteen. Keskusliitto on perinteisesti suhtautunut kriittisesti biologisten ikärajojen asettamiseen ilman kunnollisia perusteluita siitä, miksi juuri kyseistä ikärajaa ehdotetaan tai miksi se on valittu.

Tietosuoja-asetuksen toimeenpano on tasapainoilua lapsen suojelun ja osallistumisoikeuden välillä. Tietosuoja-asetukseen liittyvässä keskustelussa on esitetty huolta siitä, että mikäli huoltajien lupaa koskeva ikäraja asetetaan liian korkealle, se vaikuttaa negatiivisesti lasten ja nuorten yksityisyyteen ja osallistumisen oikeuteen. Sosiaalinen media on keskeinen (päivittäinen) väline sosiaalisen kanssakäymiseen nuorille ja mahdollistaa osallistumista omassa ystäväpiirissä. Lapsen oikeuksien komitea on korostanut somen ja digitaalisen median merkitystä ja mahdollisuuksia esim. vammaisten lasten osalta. Se on siis tärkeä osa lasten osallistumisen mahdollisuuksia ja tämä tulee ottaa huomioon, kun ikärajakysymystä liittyen tietosuoja-asetukseen arvioidaan. **Ikärajan asettaminen liian korkealle voi olennaisesti vaikeuttaa lapsien mahdollisuutta sosiaaliseen kanssakäymiseen ja mahdollisuuksiin ilmaista itseään verkossa.**

Toisaalta on tuotu esille, että **verkkoympäristössä toimimisessa on riskejä, joita nuorten on vaikea hallita.** Esimerkiksi Lastensuojelun Keskusliiton [kyselyssä](#) lapsille ja nuorille (13-17 -vuotiaille) tuli esille, että nuoret olivat joutuneet sosiaalisessa mediassa tilanteisiin, joissa heidän kuviaan tai sosiaalisen median profiiliaan oli väärinkäytetty. Yleisin sosiaalisen median haittapuoli oli tiedoista tai kuvista aiheutuva kiusaaminen. Lisäksi lapsen oikeuksien komitea on useissa eri yhteyksissä nostanut esille verkkopalveluiden sisältämiin mainoksiin liittyvät ongelmat ja haitat lasten ja nuorten osalta. Yleisesti on myös moitittu epäselviä ja vaikeatajuisia verkkopalveluiden käytön ehtoja: aikuisellekin on haastavaa ymmärtää, mihin niissä sitoutuu¹.

¹ Kuluttaja-asiamiehen lausunto yleisen tietosuoja-asetuksen tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvän lapsen suostumusta koskevasta 8 artiklasta: *”Sosiaalisen median palveluille ja mobiilipeleille on tyypillistä, että mm. henkilötietojen käsittelyyn liittyvät käyttöehdot ovat hyvin pitkiä ja vaikeaselkoisia ja antavat palveluntarjoajalle usein rajoittamattomat mahdollisuudet käyttää kuluttajan palveluun tuottamaa sisältöä hyväkseen ja toisaalta rajoittavat merkittävästi kuluttajan oikeuksia (esim. Pokemon-sivuston käyttöehtojen kohdat 3, 12 ja 15).”*

Keskusliitto korostaa, että ikäraja lasta suojaavana ja toisaalta lapsen osallisuutta mahdollistavana tekijänä on riippuvainen siitä, miten jatkovalmisteluissa kyetään turvaamaan jäljempänä (kohdassa ”Muita huomioita työryhmän mietinnöstä ja ehdotuksesta hallituksen esitykseksi”) esille tuotuja lasten oikeuksiin vaikuttavia seikkoja.

EU:n tietosuoja-asetuksen 8 artiklan mukaisten ikärajojen asettaminen on koettu haasteelliseksi myös muissa Euroopan maissa. Irlannissa ikäraja on päädytty asettamaan 13 ikävuoteen. Sitä puolsi esim. The Children’s Rights Alliance ([Submission to the Department of Justice and Equality on the Age of Consent for Digital Media](#)). Ruotsissa SOU:n (Statens offentliga utredningar) mietinnössä (Ny dataskyddslag. Kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning, Betänkande av Dataskyddsutredningen 2017:39) ehdotetaan kyseiseksi ikärajaksi 13 vuotta. Kolmentoistavuoden ikärajasta on keskusteltu myös Norjassa, Espanjassa sekä Puolassa. Saksa on päättänyt ja Hollanti ja Unkari ilmeisesti päätymässä 16 vuoden ikärajaan. Itävalta on päättänyt 14 vuoden ikään.

Lastensuojelun Keskusliiton nuorille suunnatussa kyselyssä keräsi eniten kannatusta 13-vuoden ikäraja, jota kannatti 43 % vastaajista. Toiseksi eniten ääniä sai 14-vuoden ikäraja 20 %:n äänimäärällä. Asetuksen määrittämän lähtökohtaisen 16-vuoden ikärajan kannalla oli ainoastaan 5 % kysymykseen vastanneista. Huomionarvoista oli, että vanhemmat vastaajat asettaisivat palveluille nuorempia korkeampia ikärajoja. Kysyttäessä nuorilta palvelukohtaisia ikärajoja hajaantuivat vastaukset siten, että Facebookille, Instagramille, SnapChatille sekä Twitterille ehdotettiin eniten 13-vuoden ikärajaa, kun taas verkkopelien, Youtuben ja WhatsAppin osalta eniten toivottiin 12-vuoden ikärajaa.²

LSKL korostaa, että **lainvalmisteluun olennaisesti kuuluva lapsivaikutusten arviointi pitää sisällään myös lasten ja nuorten omien näkemysten ja mielipiteiden selvittämisen päätöksenteon tueksi.**

Tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanossa ja tietosuojalain jatkovalmistelussa huomioitavia seikkoja

LSKL pitää tärkeänä, että tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanossa ja tietosuojalain jatkovalmistelussa kiinnitetään huomiota seuraaviin asioihin:

- YK:n lapsen oikeuksien komitea painottaa **lasten ja nuorten, vanhempien digitaalisen median lukutaitoa ja ymmärrystä verkkopalvelujen käytöstä.** Lapsen oikeus osallistua verkkopalveluiden käyttämiseen ei saisi jäädä kiinni esim. pelkästään siitä, että vanhemmilla ei ole käsitystä kyseisestä palvelusta ja sen merkityksestä lapselle sosiaalisen vuorovaikutuksen välineenä. Huoltajien tulee myös ymmärtää, mihin he antavat luvan ja miten he kykenevät parhaalla mahdollisella ja lasta

² Lastensuojelun Keskusliitto toteutti keväällä 2017 nuorille suunnatun verkkokyselyn, jossa kartoitettiin mm. nuorten näkemyksiä sopivista ikärajoista. Kyselyä levitettiin verkossa Keskusliiton yhteistyökumppaneiden avulla ja siihen saatiin yhteensä 113 vastausta. Vastaajista 60 % oli tyttöjä ja 34 % poikia. Muun sukupuolisia oli 4 % vastaajista. Loput 2 prosenttia eivät ilmoittaneet sukupuoltaan. Suurin osa vastaajista oli 17-vuotiaita. Raportti kyselyn tuloksista tullaan julkaisemaan syksyllä Lastensuojelun Keskusliiton verkkosivuilla.

kunnioittavalla tavalla osallistumaan lapsensa verkkopalveluiden käytön ohjaukseen ja valvontaan. Se vaatii huoltajilta hyvää ymmärrystä digitaalisesta mediasta. **LSKL korostaa, että lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sisältyy huoltajalle velvoite ennen päätöksentekoaan keskustella asiasta lapsen kanssa. Päätöstä tehdessään hänen on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin (LHL 4 §).** Sekä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus että laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta vahvistavat ajatusta lapsen tukemisesta ja ohjaamisesta kohti aikuisuutta ja asteittain lisääntyvää itsemääräämisoikeutta ja autonomiaa.

- LSKL pitää tärkeänä, että lapsen tai nuoren huoltajien **suostumuksen varmentamiseen ei edellytetä keinoja, jotka syrjivät perheitä esim. sosioekonomisen aseman perusteella.** Jos esim. huoltajan lupa varmennetaan luottokortin avulla, tulee muistaa, että tämä keino voi jättää aiheettomasti verkkomaailman ulkopuolelle niitä lapsia, joiden vanhemmilla ei ole kyseistä maksuvälinettä.
- Lasten oikeuksien toteutumisen kannalta on keskeistä, että **lapset ja nuoret saavat riittävästi tietoa heille sopivalla tavalla heihin liittyvistä asioista.** YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut verkkopalveluun liittyvien tietojen (esim. ohjeet palvelun käytöstä ja tieto siitä, mihin sitoutuu) antamista lapsiystävällisellä tavalla: lapsen ja nuoren on tietojen perusteella ymmärrettävä, mihin hän on sitoutumassa ja millaisia riskejä palvelun käyttöön liittyy.
- YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut **mediakasvatuksen merkitystä.** Mediakasvatus on keskeisessä roolissa, jotta lapset voisivat turvallisesti ja mielekkäällä tavalla käyttää verkkopalveluita. Mediakasvatus on tärkeää paitsi **lapsille ja nuorille myös vanhemmille sekä lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille.** Komitea on suositellut verkkopalvelujen kehittämisessä yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan kanssa. Mediakasvatus ja sen kehittäminen vaativat viranomaisten ja kolmannen sektorin yhteistyötä.
- Tietosuoja-asetuksessa korostetaan entistä selkeämmin rekisteröidyn oikeutta saada henkilötietonsa poistetuksi. Asetuksen mukaan oikeus tietojen poistamiseen on tärkeää, etenkin silloin, kun kyseessä ovat henkilötiedot on asetettu saataville lapsena ja ne halutaan myöhemmin poistaa. Asetuksessa painotetaan yleisesti, että lapsen henkilötietoja on pyrittävä suojaamaan erityisesti, koska lapset eivät välttämättä ole kovin hyvin perillä henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä riskeistä, seurauksista tai omista oikeuksistaan. Oikeus tulla unohdetuksi on merkittävä lapsen oikeusturvan kannalta, mutta siihen liittyy myös haasteita: onko lapsella välttämättä kykyjä ja keinoja hyödyntää tätä mekanismia? **Mekanismin tulee olla selkeä ja siitä tulee olla riittävästi tietoa, jotta myös lapset ja nuoret voivat sitä käyttää.**
- Toistaiseksi missään virallisessa lähteessä ei ole pohdittu, kuka suostumuksen antaa esimerkiksi eroperheissä tai laitoksessa asuvien lasten puolesta. Käytännössä ongelmaksi voi muodostua esimerkiksi se, tuleeko lupa/suostumus saada molemmilta huoltajilta vai riittääkö yhden huoltajan suostumus, kun lapsen vanhemmat asuvat erillään mutta ovat molemmat lapsensa huoltajia ja erimielisiä suostumuksen suhteen. Lapsenhuoltolain 5.1 §:n mukaisesti huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset, jollei toisin ole

säädetty. Huoltajien yhteistoimintavelvoitteen laajuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, minkälaisista asioista kulloinkin on kysymys ja mikä merkitys asialla on lapsen edun toteutumiselle. Lapsen huoltoon kuuluvia tosiasiallisia toimenpiteitä, joista yksikin huoltaja voi ilman toisen huoltajan suostumusta päättää, ovat muun muassa osallistuminen lapsen päivittäiseen hoitoon normaalitilanteessa. Yhteistoimintavelvoitteesta ei pääsääntöisesti voisi poiketa, jos asialla tai ratkaisulla on lapsen tulevaisuuden kannalta huomattava merkitys tai kyse on lapsen elämän ja hyvinvoinnin kannalta ratkaisevan tärkeästä päätöksentekotilanteesta. Tällöin asiasta voivat päättää vain huoltajat yhdessä. (HE 224/1982 vp).

- Toinen erityinen kysymys, jonka **tulee olla käytännön toimijoille selkeä**, on se, kuka luvan antaa ja miten se annetaan tilanteessa, jossa lapsi on huostaanotettu. Vastaava kysymys nousee esille myös niiden vammaispalvelun asiakkaina olevien lasten osalta, jotka eivät asu huoltajiensa kanssa eivätkä välttämättä tapaa huoltajiaan juuri ollenkaan. Nykyisinkin esiintyy lastensuojelun toiminnassa epäselvyyttä esim. siitä, kenellä ja millä perusteilla on oikeus rajoittaa lasten sosiaalisen median käyttöä, jos siihen ilmenee aihetta. Ammattilaisten toiminnan tueksi on oltava selkeät ohjeet siitä, kuka antaa lapselle tai nuorelle luvan/suostumuksen verkkopalveluiden käyttöön. Tämä on tärkeää, jotta lapsilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet muun muassa sosiaalisen median käyttöön asuvatpa he vanhempiensa kanssa tai esim. sijaishuoltopaikassa.
- **Tietosuojavaltuutetun toimisto laajennetaan tietosuojavirastoksi. Lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisen kannalta olisi välttämätöntä, että tietosuojavirastossa olisi lasten ja nuorten tietosuoja-asioihin erityisesti perehtynyt henkilö, joka voisi neuvoa ja ohjeistaa velvoitteiden tulkinnassa sekä huolehtia lasten ja nuorten tiedonsaannista sekä vanhempien ja ammattilaisten ohjaamisesta.** Lasten ja nuorten asioissa on nykyisinkin useita kiperiä tietosuojaan liittyviä erityiskysymyksiä, joiden suhteen sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat kaipaisivat selkeyttämistä ja neuvontaa. Tietosuoja-asetuksen johdannon 38 kohdan mukaisesti erityisesti lasten henkilötietoja on pyrittävä suojaamaan, koska he eivät ole kovin hyvin perillä omista oikeuksistaan henkilötietojen käsittelyyn liittyen. **LSKL korostaa lapsen oikeuksien toteutumista ja pitää tärkeänä, että tulevan tietosuojaviraston keskeinen tehtävä on turvata paitsi lasten ja nuorten neuvonta ja ohjaus myös lasten tietosuojan kannalta tehokas ja kattava valvonta. Lasten oikeusturvakysymykset tietosuojaan liittyen tulisi nostaa erityisesti esille viraston toiminnassa.** Tietosuojaviranomaisella on mm. Norjassa keskeinen rooli liittyen lasten tietosuojan toteutumiseen lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämällä tavalla.³
- **YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan sopimusvaltio on kaikissa olosuhteissa vastuussa yleissopimuksen täysimääräisen täytäntöönpanon takaamisesta kaikilla lainkäyttövaltaansa kuuluvilla alueilla.** (Yleiskommentti nro 5, Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet). YK:n lapsen oikeuksien komitean raportissa “Digital media and

³ Ks. esim. NOU 2009:1. Individ og integritet. Personvern i det digitale samfunnet.; Prop. 47 L (2011–2012) Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak): Endringer i personopplysningsloven.; Lastensuojelun Keskusliiton julkaisu (2016): Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lapsen_yksityisyyden_suoja_digitaalisessa_mediassa.pdf

children's rights" tuodaan esille ICT yritysten toimintaan liittyviä keskeisiä seikkoja lapsen oikeuksiin liittyen. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 16 (2013) sopimusvaltioiden velvoitteista, jotka koskevat yritystoiminnan vaikutusta lasten oikeuksiin, on tässä yhteydessä keskeinen.

- LSKL pitää tärkeänä, että tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain voimaantulon jälkeen **seurataan** säännösten ja velvoitteiden **vaikutuksia** sekä ikärajan asettamisen (8 artikla) että muiden lasten oikeuksiin verkkomaailmassa liittyvien ratkaisujen suhteen.

Lastensuojelun Keskusliitto on saanut rahoituksen OKM:stä hankkeelle ”**Lasten ja nuorten oikeudet ja tietosuoja digitaalisessa ympäristössä**” (hankkeen toteutus: syksy 2017-2018).

Hankekumppaneita ovat Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Pelastakaa Lapset ja Suomen UNICEF.

Hankkeen puitteissa tullaan tuottamaan julkaisu, jonka yhdessä osiossa tarkastellaan

oikeudellisesta näkökulmasta lasten ja nuorten oikeuksia ja tietosuojaa digitaalisessa mediassa.

Julkaisun tavoitteena on avata tietosuoja-asetuksen mukanaan tuomia velvoitteita nimenomaan lasten oikeuksien näkökulmasta.